

LŐRINC PÉTER

»ÉN HERMÁL JÓSKA VAGYOK!«

Kint a téli óriás-kristály hópelyhek, amelyek vízzé olvadnak kabátom bolyhán, úgy szállingóznak el, úgy hullnak el csatákon, életharcban a vén harcosok, és idestova magamra maradok, egyre elhanyagoltabb temetőkertemmel szívem alatt. Mert már nem érek rá gondozni a sírokat. És talán stílusosabb is, hozzájuk illőbb is a bozót, amely benövi vén szívemet. Mert nem szoktak virághoz, mosolyhoz életükben sem. És ki győzné hordani a virágot a tengernyi sírra, ki győzné gyomlálni a gatz, ha senki sem tapossa úttá a sírok közti tenyérnyi helyet. Mert valljuk be, lefoglal a jelen, nincs érkezés a holtakra emlékezni. Csak ilyenkor; olyankor, ha új halottat temetek szívem temetőkertjébe, olyankor vagyok kénytelen körültekinteni, ha akad-e még talpalatnyi hely az új barát számára, és ilyenkor ráismerek a régi sírokra is. Mert régen, nagyon régen kezdtem az átalakulást vén temetővé. Először még az őskorban, amely mintha már nem is az én életem része lenne, ott valahol az első háború idején. Mert akkor is akadtak harcosok is, a háborús hacacáréban is, olyanok akik a háború ellen vették fel a harcot. Azután jött 1919, és elvitte az emberek javát és közöttük, jaj sok-sok barátot is. Vajon ki emlékszik még a Hoffmann testvérekre, Bélára és Nándorra, Margitra és Sárira; Bélára, aki először mondta ki előtte a Damjanics és Aréna út sarkán, a kis kávéházban a szót: Proletárdiktatúra. Mert akkor még csak 1918-at irtunk és akkor még csak a fronton, csak orosz bakáktól hallottam ezt a szót, oroszul. És ott volt mellette a szomorkás Fiser Mihály is, aki később Szabadkára került, hogy innen dobják át vissza Horthyékhoz, a halálba. Azután következett Tomin Daniló, akit 1920-ban, még az Obznana előtt, vertek halálra a pancsovai rendőrségen, azután sorra 1929 halottai, köztük „Decsák”, a vajdasági titkár is. Azután 1941 halottai, Rozsarovszki Emil és Krum Betyárevics, Sülmann Rózsi és Kócsa-Kolarov, Ottmár és Dóci és Rókus és ki győzné felsorolni mind a sok halott barátot, Ángyát és Noét — és az egész temető-kertet. Jaj, de nagyon szégyellem is magam, hogy így egyedül itt maradtam. Úgy érzem, mindenki meglátja rajtam: gyatrább, silányabb vagyok náluk, azért maradtam rossz írmagnak, mert aki jelentős, az elmegy, emlé-

ket hagyva szívek temetőkertjében. Ha bozótosak is a kertek. Hiszen így illik hozzájuk, azokhoz, akik nem értek rá a maguk életéből sem kigyomlálni a gázt.

Most újabb halottat temetek és — még mindig nem önmagamat... Még alig két hete ott álltam betegágya mellett a zrenyanini tüdőgondozóban.

Mindig készen állott a halálra, de sohasem hitte, hogy valóban meg fog halni, és úgy mondta:

— Idehoztak a tüdőgondozóba, mintha ilyen vén csont még megkaphatná a tüdőbajt. Nincs semmi baj, csak enni tudjak és megerősödjem. Valami daganat van a nyeldeklőmben, azt az egy pár csöpp tejet sem tudtam ma átérőszakolni rajta... Ki kell metszeni a daganatot. Odafeküdnék a kés alá, de az orvos szerint gyöngé vagyok hozzá. Meg kell erősödnöm előbb. De hogy erősödjem meg, ha nem táplálkozhatom? No, megcsináltam már a haditervet. Mit mosolyogsz?! Hogy még mindig tervezetek, haditerveket eszelek ki?! Ez a mesterségem, elvégre is. Atütnek, punktációnak hívják talán az orvosok, átütnek majd és csövet vezetnek a gyomrom felé. Ha megerősödtem, megoperálnak. S ott folytatom, ahol abbahagytam.

S már húzta ki a kis szekrényke fiókját és adta elő az írásnyalábokat. Mert emlékiratait akarta megírni a vén harcos és készítette hozzá a jegyzeteket.

— Októbert ünnepeljük az idén, mondta, egyelőre az 1917—1921-es éveket kell megírnom. Itt vannak a széljegyzetek, „Gadenkensplitter”, egy-egy szó, ahogy az eszembe jutnak egyes emlékeim. Csak nem mindig tudok dolgozni, nem mindig tudok elbeszélgetni, diktálni, az a daganat a nyeldeklőmben nem hagy nyugodni. Pedig van néhány törvényjavaslatom is, meg kell írnom a vezetőknél, már egy részüket írásban is kidolgoztam...

És nekihevíül az öreg Hermál Jóska, magyaráz, valami rejtett, láthatatlan ellenféllel polemizál, mert így szokta meg a gondolkodást, viták, során, személyi és elvi harcok ütközőpontján, harcra, gondolkodásra, ajzva minden porcika erejét.

Még nem tudom, de minden bizonnyal így halt is meg — utolsó erejét adva ki a vitában, az utolsó csepp tüdőt köpve ki, az utolsó ép sejtet adva ki melléből, amely még megmaradt a nyeldeklő rákos daganata mellett... Nem, mintha stílusosabb volna szavam, mert elképzelhetetlen, hogy Hermál Jóska egy pillanatra is ne vitázzon: emberekkel vagy halállal, eszmékkel vagy rendszerekkel.

— Mert én mindig megmondom, hogy mit gondolok, mert én a gorombaságig őszinte vagyok... Én Hermál Jóska vagyok!

*

Valami romantikus hős volna Hermál Jóska?! Valami félelem és gáncsnélküli lovag?! Valamikor — még ma is — így képzelték el a vén harcosokat, a párttitkárokat. Mások, hogy szakítsanak a hagyományos felfogás-

sal, kövér jovialis bácsinak festették őket. Hermál Jóska nem alkalmazkodik egyik sablónhoz sem. De nagyon hozzáformázódik a bánáti harcossok, a bánáti földmunkások szikár típusához. Egy barátom, a szikár dinári típusról egyszer így nyilatkozott: „Hát mi az ördögtől híznának meg? Mikor évezredek óta koplalnak.”

Így volt talán a bánáti földmunkással is. Csakhogy ez a fajta ember még csak meg sem tudott nőni, hogy a magas hegyeken át kilásson a búzatermő síkra. Minek is?! Rajta van a síkon, a búzatablák még nem oly magasak, hogy ne látna át fölöttük. Alacsony, sovány, szikár típus ez, egyáltalán nem jelentős testalkatú. És ilyen Hermál Jóska is. Hogy a rák miatt gyöngült le talán? Hát volt mit leadnia rák-öfelsege parancsára?! Csak az akarat, a szörnyű indulat tartotta benne az életet és gerincezte benne egyenesre a tartást.

— Mert én Hermál Jóska vagyok!

Mert tengernyi volt benne a proletár-öntudat, és szemernyivel sem kevesebb az egyéni önérzet. Hermál Jóskát hányhatta az élet, lehetett — néha — hullámhegyen, lehetett — mindegyre — hullámvölgyben, ő megmaradt a maga szemében elsőnek, harcosnak, annak akinek igaza van, aki előbb-utóbb győzedelmeskedik: Mert én Hermál Jóska vagyok!

Ahogy Vásza Sztájiics mondogatta: Hermál Jóska is tudott szerény is lenni, mert tudatában volt értékének. Ha mások keveset tartottak is néhanéha róla. Csak nézzünk szemébe az igazságnak, úgy ahogy Hermál Jóska tanított, akkor is, ha éppen róla, Hermál Jóskáról, van szó. Hullámhegyről hullámvölgybe jutott, mert ahogy társai mondták róla — akj föltétlenül több volt mindannyiuknál — túlságosan szerette a „fityókot”. Mikor két vén harcos: Jóska és az öreg Mósa egyszer találkoztak, Mósa nevetve szólt hozzá: No, öreg, szereted-e még a fityókot?! Jóska is elnevette magát, azt is harsányan cselekedte, tele tüdővel, egész élete beleadásával — és úgy mondta: „Mit tehetek, ha nekem nem szerviroznak se ürmöst, se pezsgőt se cherry brandyt, vagy mivel is kínálnak téged Londonban, s egyebütt?! És együtt mulatott az emberi gyöngeségen a két öreg. A két drága halott...

Elvégre, ha kereskedősegédként kezdte is pályáját, pincér is volt hosszú ideig és ismerte a különféle márkákat. Talán mint pincér szokott hozzá? Úgy mint a Hoffmann-testvérek apja, aki elfogadta vendégei erkölceit és szifilisszel terhelt borult azután a családi nászágyra, hogy örökre beteggé tegye gyermekeit, a tehetséges írókat, tudósokat...? Hermál Jóska nem ilyen pincér volt. Ő nem az urak erkölceit erkölctelenkedte magára. De Hermál Jóska hosszú évekig volt illegális harcos, akinek nem volt fedele, ahová az eső elől húzódnak volna, nem volt kenyere, amit megszegett volna, nem volt asszonya, aki ölelő karjai közé hazavárta volna. Mert akkori asszonya, ha szerette is, nem eléggé szerette, nem bírta ki mellette az illegális párttitkár-feleség életét...

Könnyű követ emelni valakire. Annál nehezebb egyenes tartással harcolni végig ötven esztendő... Mert ötven esztendeig tartott Hermál Jóska harca. 1907-ben kezdte és folytatta utolsó leheletéig, 1957 májusáig. Volt közben egy-két forradalom, egy-két világháború is, és Hermál Jóska mindből kivette a részét. És amikor csak síma osztályharc folyt, az a Hermál Jóska számára a szigorú illegalitást jelentette. Éppen utolsó találkozásunk alkalmával, a zrenyanini tüdőgondozó halálos ágya mellett meséltem a vén „Kaufmannak”: „Tudod, hogy Beográdban a CK történelmi osztályában, ahol a vén harcosok kartonjait állítják össze, ott sem tudták, ki vagy?! Ott volt a kartonon illegális neved: „Kaufmann”, de csak én fejtettem meg a rejtélyt, és irattam hozzá, hogy: Hermál Jóska. És Jóska édesen nevetett, hogy visszaemlékezett illegális éveire. Legelőször is — talán nem szokásos éppen lírai írásokban ilyen esetekről, nevén nevezni a dolgokat, írni, de Jóska élete, jelleme megkívánja az igazmondást — a latrinai jelenet jutott eszébe. — „Ismerem, ismerem, — mondtam nevetve, — de Jóska, ha hozzáfogott valamihez, nem lehetett letériteni többé, így csak mondta ez esetet, amikor egy parkban üldözték halálra a kopók, és nem volt hová rejtőzni, csak a latrina kínált rejteket. Szerencsére volt széles párkánya két oldal, arra terpeszkedett. Bevilágítottak a kopók, de nem vették észre, szabadon maradt a további harcra. És aki megállta volna ezután alkohoj nélkül, az vesse Jóskára az első követ.

Jóska jó mesélő, elsőrangú társalgó volt, és írni is tudott — szintén három nyelven. Mert apja még inkább német volt mint magyar, és abban az időben a munkásmozgalom Bánátban jórészt német nyelven folyt a Merschbacherek, Osszuszkiak, Schmdt Józsefek idejében, amikor Bonyhádi is egyként szónokolt németül és magyarul, persze szerbül is, ha úgy adódott, és Malbaskiék, Mosorinszkiék is ismerték a bánáti nyelveket a szerben kívül is. Mosorinszki, Tusánovics és mások, ott szerkesztették a Narodni Glast, Schmidt ott adta ki német füzetét, a „Die Mutter des Agitators”-t, éppen akkoriban, amikor a kis Jóska — sohasem nőtt ugyan nagyobbra — belevetette magát a szocialista, szociáldemokrata mozgalomba. Régen elő volt már rá készítve, hiszen az apja is ismert mozgalmi ember volt és megtanította a harc, a májusi igazság jelentőségére. Nyolcan voltak a Hermál-gyerekek és amikor Pesten látták a gazdagok karácsonyi ajándékait, s ők semmit sem kaptak, bizonyára eltört volna a mécses, de az öreg Hermál, a kőműves megmagyarázta: „A karácsony az urak ünnepe, a hazugság ünnepe. Az uraknak szabad lopni, csalni, hazudni és azzal ünneplik a karácsonyt, a hazugság ünnepét, amit a szegénytől ellopnak. Mi munkások az igazság ünnepét, május elsejét ünnepeljük. És a Hermál-gyerekek nem sírtak, a Hermál-gyerekek vártak május elsejére, az igazság ünnepére. Május elsején a Városligetben az öreg kőműves kiadta a jelzőt: „Ma minden a tietek: A ringlispil, a pofozógép, az egész városliget!” Vidáman játszottak a gyepen, amikor a rendőr rájukcserdített. De az öreg

Hermál kifizette a büntetést: „Ma május elseje van, ma a büntetést is örömmel fizetem!”

Így nevelődött Hermál Jóska a harc, az igazság kérlelhetetlen hívévé. Hozzám intézett leveleiben is arról írt: „A történetírás nagy erkölcsi felelősséggel jár. Csak a tiszta igazat szabad megírni, még ha kedvezőtlen színben tüntet is fel bennünket! Jaj, annak, aki hősi rémregénnyé fújja fel a mi kis igénytelen életünket!” Hát ezért akarok méltó lenni Hermál Jóska-hoz, ezért írom meg azt is, ami nem tünteti fel eszményi hősnak.

Hiszen, ha rajta áll, bármily nagy volt is az önérzet benne, hát senki sem ír magáról Jóskáról, ha csak nem egyúttal a mozgalomról is. Jóska határtalan önérzetében elbírta tömjénezés nélkül. No, nem is volt része benne sohasem. Pedig, talán megérdemelte volna néhanapján.

Mert sokat tett a Máért és ennek tudatában volt. Amikor először írtam róla, rendőrségen talált régi, elsárgult okmányok alapján, akkor — mint következő cikkemben írtam — „megszólalt a történelem”, mert Hermál Jóska történelem volt számomra és azt írta: örültünk összeboruló, összehajló néhány öreg, feledett, vén harcos, hogy harcunk nem volt hiábavaló, hogy visszaemlékeznek ránk, hogy tanultak tőlünk, hogy harcunknak nemcsak eredménye volt, de azt látják is, el is ismerik az emberek, a késő utódok.

Sokat tett a vén Jóska elvtárs. És nem csoda, ha öregharcosok összefüvetelein mindig magához ragadta a szót. Legtöbb mesélnivalója volt, legjobb emlékezett, legszebben fűzte egymáshoz a szavakat és legmeggyőzőbben, 1914-ig, hét esztendőn át csak az akk or szokásos osztályharc, a szakszervezeti harcok, a választójogi harc. Azután következett a háború. Hermál Jóska kivette belőle a részét. Háborúzott, amennyire kellett, ha ímmel-ámmal is, de kettős harcot vívott: a háború ellen is harcolt, szervezte a forradalmat a lövészárkokban. Szóval és röpiratokkal, a fronton és a háterszágban, Temesvárott és másutt. Következett is a megtorlás, de nem tartott már soká. Jött a forradalom és Jóska Szegeden szervezte a katonákat, a forradalmat. Aminthogy Szegeden általában jórészt vajdaságiak állottak a forradalom élén: Andorka-Avas Sándor és Walisch, Udvardi és Hermál és mások is, akik innen indultak és vagy ide tértek vissza vagy kiindultak a világhorradalomba, mint Wallisch is, aki legkülönb volt a 30-as évek osztrák polgárháborújában. Jóska egyúttal futárszolgálatot is végzett Pest, Szeged és Jugoszlávia között, s az odaát nyomott anyagot itt szórta szét. Azután végleg hazaköltözött — Zrenyaninba, azaz akkor még Beckserekre. Itt hamarosan élre került, mert nemcsak szóban, hanem tettben, határozottságban is első volt. Vukováron a Központi Pártvezetőségbe választották, azután résztvevő a második és harmadik pártkonferencián és ott beválasztották a Végrehajtó Bizottságba is, későbbi nyelven: Politbűróba. Egyúttal Vajdaság párttitkára volt. A szörnyű frakciós harcok során egyik frakciónak sem adott igazat: sem a jobboldali Szima Markovicsnak, sem a baloldali Trisa Kaclerovicsnak, habár csíka Trisával — mert

éi még az öreg — inkább szimpatizált. A maga éles módján — „én a gorbomaságig őszinte tudok lenni: Mert én Hermál Jóska vagyok!” — támadta mindkét frakciót és ezzel Djúra Gyákovics mellé állott, meg a pancsovai Hartmann András, az Öreg mellé. De a frakciók győztek és az illegális pártvezér Kaufmann a rövidebbet húzta. Már 1925-ben, kihasználva ellene a pálinkásbutykost, mint részeges embert, kizárták a pártból. Így írta meg, így mesélte mindezt maga Hermál Jóska. Bizonyára így is volt, mert Jóska aligha hazudott. Mégis meg kell mondanom, mert az egyetlen — persze meg nem cáfolt — okmányt erről szintén Hermál írta s éppen Jóska történetírási elve alapján kell megírnom, hogy meg ne rőjön érte az öreg — valami részleghajlásért. De továbbra is részt vett a mozgalomban, írt, ágált, akciókat vezetett, szervezett egész 1927 májusáig, amikor lebukott és fegyházba került. Csak a monarchofasiszta diktatúra idején került újra napvilágra. Akkor is bujdosnia kellett és amikor a német fasiszták betörték, az inkább német mint magyar Hermált újra lezárták, majd Németországba vitték munkaszolgálatra.

Mire hazatérhetett, már teljesen beteg volt. Mindenki látta rajta, csak ő maga nem akarta tudomásul venni. A cukorbetegség különben sem betegség. Résztvett a szakszervezeti munkában, a frontmunkában is, még a munkakciókban is, pedig akkor már nem volt fiatal. Csak éppen — Hermál Jóska volt és nem tudott télenül heverészni, passzív maradni. „Mert én Hermál Jóska vagyok.” Utolsó percéig égett benne az akció vágya és ötven évi munka és ötven évi harc után égett ki, amikor nem volt már benne égőolaj, se tüdő, se ideg, se táplálék.

Nem tudom még, hogyan halt meg, de úgy képelem el: új akciók tervét szötte agyában, hogy hol is kezd el az új életet, ha kikerül e tüdőgondozóból. Mert egy Hermál Jóska: ront vagy javít, de nem henyél! Mert nem tud henyélni, szegény. És odalenn is igyekszik minél előbb átalakulni új vegyi anyagká az új ember búzájában...